

Arkitektur og landbruk

Et arkitektonisk innspill til landbrukets utfordringer
Kunnskapsgenerering i den arkitektoniske prosess

masteroppgave i arkitektur av Britt Renée Melhus
veiledere: Are Risto Øyasæter og Arnstein Gilberg
vår 2012

Innhold

Intensjoner - essay	s. 7-17
Relevans - diskusjon	s. 19-27
Kontaktnettverk - liste av fagpersoner	s. 29-31
Utfordringer i landbruket i dag	s. 33-37
A case - en konkret gård	s. 39-43
Metode - hvordan arbeide	s. 45-47
Problemstilling og tidsplan	s. 51-53
Krisehjelp - kaoskontroll	s. 55
Kilder	s. 56-57

Intensjoner

Intensjoner

- å skrive seg inn i et tema

For å nærme seg sine intensjoner og inspirasjon rundt temaet man velger i materoppgaven, skrev vi et essay i metodelærekurset før jul. For meg ble essayet et redskap til å forstå hva jeg ønsker å jobbe med og hvorfor. Det er en tekst som representerer mine intensjoner og forhold til temaet før undersøkelser er satt igang.

3

På kanten av en profesjon

Etter fem år på arkitektstudiet har jeg latt meg fascinere, engasjere og påvirke av ymse delere av arkitektfaget. Et fag fylt av romlighet, intuisjon og problemløsning. På samme tid klarer jeg ikke riste av meg et skyggebilde av en profesjon som tilsynelatende skiller veier med deler av faget i sine virkelighetsrammer av økonomi,

byggherreinteresser og styrketester. Vi blir oppfordret til å ha et godt konsept, et robust konsept som kan stå imot og ta innover seg de virkelige forholdene og komponentene i profesjonen. Når vi kommer ut i arbeidslivet vil vi kjenne begrensningenes seler og kaosets mange komponenter. Vi blir bedt om å lære oss å sjonglere med faktorene i sirkuset vi finner der ute. Men hva stopper oss fra

å bli sirkusets klovn, til underholdning kun for publikums glede?

Landbruket som arena

I min diplomoppgave vil jeg vekk fra sirkusets rammer. Jeg vil til en arena der arkitekten sjelden før har blitt bedt om å sjonglere. En verden der virkelighetens vilkår selv la rammer og premisser for hva som bygdes av byggverk. Til bygg der vegger besto kun av komponenter som var tilgjengelige i nær omkrets, og der ressursene la rammer for hva som var mulig. Jeg vil tre inn i bildet av landbruk. Der gården males på toppen av en tue, som

et menneskeskapt rom i landskapet. En fabrikk for å bo og leve som del av landskapet. Der man levde i, med og på landskapet. Et kulturlandskap formet på bakgrunn av bruk og nødvendighet.

Hvorfor ta turen hit kan man spørre seg? Er det en flukt fra virkeligheten? Tilbake til det trygge, det gode, det fornuftige? Til de nasjonalromantiske følelsesstrenger. De fleste vil hevde at det kjente er trygt, og det ukjente utrygt. Stikker jeg hodet i sanden for å unngå de virkelige problemene i verden?

Landbrukets arkitekter?

Det nasjonalromantiske bildet på melkesjokoladepapiret er et bilde i ferd med å kastes. Av over 9000 bebygde landbrukseiendommer i Nord-Trøndelag, står 6000 fjøs tomme, ca 1500 gårder står ubebodd i følge Trønder-avisa. Norsk landbruk trues av mange faktorer. Inntektsgrunnlag, internasjonal og nasjonal politikk, økologisk krav osv. Fraflytting til byen gir store sår i bygda og landskapet. Gårdsbruk forfaller, kulturlandskap gror igjen. Er det på tide å resirkulere det nasjonalromantiske sjokoladepapiret? Kanskje har vi store problemer innenfor våre egne landegrenser som kan gi innspill i de større problemene i verden? Tenk globalt, handle lokalt.

Når nåtiden og framtiden for det endrende bildet av kulturlandskapet synliggjøres og debatteres i avisene og mediene, er sjelden arkitektens stemme å oppdrive. Det etterspørres en interesse fra fagfelt som kan bidra. Landskapsarkitekten etterspørres, men ikke arkitekten. Et ønske om å forstå hvordan landskapsrommene kan bevares er kastet ut i debatten, mens selve husrommene opptrer som objekter tilhørende anonymarkitektur. Kanskje arkitekten kan si noe om de gode rommene i dette bildet?

Landbruket i bakgrunnen

Ingen kan klandres for at tider endrer seg, eller tvinges tilbake til de vekstvilkår man kom fra. Verden er et evigvarende hjul som fortsetter å gå uansett hvor mange kjepper man

setter i hjulene. Er det på tide at den utelukkende positive holdningen til byens uendelige vekst og framgang får tilført et spørsmålstegn? Det handler for min del ikke om å svartmale byens bilde, eller bue på verdens teknologiske framgang. Jeg vil ikke en gang si om det ene nødvendigvis er bedre enn det andre. Det handler om å heie på laget som er i ferd med å rykke ned fra tabellen. Å undersøke om det er mulig å redisponere laget. Eller kanskje til og med se om laget har egenskaper som overlever eventuelle endringer i spillet.

I en tid der landskapet og menneskets eksistens trues av klimakatastrofer og globalisering, rettes fokuset mot en global løsning, lik for alle. En demokratisk løsning. Regler for passivhus, redusert biltrafikk og

klimagassutslipp standardiseres over kloden. Et problem, en løsning for alle. Er det virkelig så enkelt? Kan vi tro og håpe at løsningen på vår tids problemer ligger i tidsalderen som skapte den? Er løsningen på tekniske maskiners utslipp, en ny teknisk maskin? Er det så enkelt at det finnes én løsning som fungerer for alle?

I Norge finnes det uendelig mange ulike gårder. Alle tilpasset klimaet i regionen de bor i, eller landskapet de er en del av. Gårdsbygningene har overlevd i mange hundre år før industrialiseringen avgjorde at bygningene var for små, for avsidesliggende, for utdaterte. Deres holdbarhet var basert på en forståelse for regionens særegne forhold. Med en standardisert løsning, er det lite sannsynlig at gårdene kunne overlevd

på langt nær så lenge som de har. Hva slags kunnskap kan man hente opp igjen fra den forståelsen for regionalbyggeskikk som førte til bygg som ble ikonet på Norge?

Låvebygningene som før utnyttet landskapets høydeforskjeller til ulike etasjer og innganger, med dimensjoner basert på fortidens produksjonsenheter, menneskeskelig løftekapasitet eller lokale materialer. I dag erstattes de med prefabrikkerte, vindusfattige bokser med saltak. De plasseres langt vekk fra gårdsenheten på grunn av sjenerende lukt. Dyrene behandles som produksjonsenheter. Det indre gårdsrommet som tidligere var menneskets indre beskyttende rom i landskapet, løses opp og ekspanderes. Mennesket sprenger sine egne grenser.

Dette kan sees på som en naturlig endring med industrialiseringen, opplysningstiden og teknologiens framtrinn. Og en naturlig del av en gårds liv. Jeg setter ikke en beneving på utviklingen. Det jeg er interessert i er hvorvidt man kan lære noe av den tidligere byggeskikkens kunnskap. Når jeg ser rundt meg i de store globaliserte bybildene, opplever jeg ofte en fremmedfølelse i verden. De grensesprengende byggene river i min fantasi og min virkelighetsforståelse og løsriver meg fra historie og sted. Disse bygningene kunne eksistert hvor som helst i verden. Vi har kommet langt vekk fra det mytisk virkelighetsbildet før vitenskapen. Vi har beveget oss langt unna den tiden da gårdene var sentrum for Nordmenns næringsgrunnlag. Men må vi dermed også være helt løsrevet

fra verdiene og holdningene som dannet grunnlaget for denne måten å skape bygninger i landskapet? Er det på tide å stille spørsmålstegn ved det kjente bilde av Norge? Et nasjonalromantisk tilsynelatende enkelt bilde, som ingen klarer å male finere enn det opprinnelig var. Det står som et ikon, beskyttet av normer, regler og vaner. Kanskje man trenger å se det fra en ny vinkel? Gjøre det kjente til det ukjente, for å løse problemene vi står ovenfor. Martin Heidegger påsto i sin tid at sannhet oppstår i brytningen mellom det kjente og det ukjente. (Language, Poetry and thought.) Kan bildet av Norge trenge et strøk av ny sannhet?

For meg er alt ved landbrukets virkelighet ukjent. Jeg er en byjente, oppvokst delvis i USA og Oslo. Kan jeg ha noe nyttig å tilføre?

Den deltakende iaktaker

Profesjonen jeg møter etter endt studietid vil kreve problemløsning på arenaer der jeg aldri før har fått innpass eller innblikk. Det vil være en virkelighet jeg enda ikke har forutsetninger for å forstå eller tilpasse meg. Dette krever at man kan ta utfordringer på stående fot og at man kan improvisere. At man klarer å benytte evnene man har på best mulig måte for å løse et ukjent problem i en gitt situasjon. I mitt studie har jeg selv oppsøkt arenaer der jeg har ingen forkunnskaper i det hele tatt og har måttet improvisere fritt av egne evner. Jeg har bla jobbet i et flyfraktfirma og i

et rørleggerfirma.

I rørlegger-profesjon har jeg vært så heldig å få jobbe som assistent til en rørlegger som er prosjektleder for VVS ved byggingen av det nye KBS-kjøpesenteret i Trondheim. Allerede første dag på jobb ble jeg satt ansikt til ansikt med den ledende arkitekten på prosjektet. Jeg ble satt på motsatt side av bordet. Nå med rørleggerens skjorte på. Arkitekten og jeg var helt klart ikke lenger på samme side.

De to neste månedene ble jeg ikledd rørleggeres drakt og forståelse og fikk se hvilke komponenter de sjonglerer med. Et show uten like, som i stor grad lå i skyggen av arkitektens show. Jeg fikk stå i kulissene å kjenne på frustrasjonen fra begge sider som snakker ulike språk

med ulike triks i ermet. Å få stå der med en fot i hver arena er et stort privilegium med enormt læringsutbytte. Jeg fikk drive aksjonsforskning på første rad. En deltakende observatør viss verdi ligger i evnen til å være ikledd flere kostymer, se showet fra flere sider samtidig. For meg var dette en uvurderlig lærdom som ga meg respekt og innsikt i profesjoner og problemer i samspillet mellom profesjoner. Det beriket mitt bilde av virkeligheten jeg møter der ute. Og vekker min interesse for å forstå samspillet som danner grunnlag for virkelighetens rammer.

Er det mulig å føre en dialektiske undersøkelser av landbruket? En undersøkelse der man kombinerer egen uvitenhet/åpenhet med et velkjent bilde av gårdens hverdag. Er det mulig

å sy sammen synteser av uvitenhet og vitenhet, og bruke min egen naivitet til å gi problemstillingen et nytt aspekt?

En praktisk tilnærming

Det nasjonalromantiske bildet av Bygde-Norge er ullent terreng å ferdes i for en arkitektstudent. På veien kan man falle dypt inn i de nasjonalromantiske strøkene, i transformasjonens farger eller i politikkens gråsoner.

Min interesse for kulturlandskapet ligger i utkanten av det nasjonalromantiske bildet. Jeg ønsker å forstå en gård. Hva er den, hvor kom den fra, hvorfor er den som den er? Hvordan er den et uttrykk for samspillet mellom mennesket og bruken av natur? Det praktiskes estetikk. Jeg tar meg selv i ofte å forelske meg i arkitektur der den

praktiske løsningen er synlig nok til å danne sin egen estetikk.

Mitt ønske er å gå veldig konkret til verks. Min fasinasjon for det praktisk poetiske ligger rotet i min måte å arbeide med arkitektur på. Når jeg lager et bygg, oppstår det i møte mellom mine hender, blyanten og papiret. Bygget finnes i min framstilling av det. Min representasjon av noe som kan finnes. Det blir først arkitektur i møtet mellom mine hender og materialet. Kun gjennom det jeg skaper med kroppen, kan jeg forstå om det er noe med hold i. Mellom modellmaterialet og mine hender. Da må jeg ha et faktisk problem, som jeg helt konkret kan løse. Den sveitsiske arkitekten Gion Caminada, hevder at arkitektur kun oppstår i møtet med et problem.

Dette er noe jeg stiller meg bak både gjennom erfaringer gjort på studiet og i praksistiden. For å belyse spørsmålene jeg stiller til verden, må jeg konkretisere et problem som faktisk finnes i verden. Jeg vil helt inn på gården, få skitt under neglene og forstå dens virkelighet og hverdag.

Et godt sted å starte er Trøndelag.

- 16 Trøndelag er et område med svært lang jordbrukshistorie. Det er også et område med pålitelig dårlig vær som derfor gir pålitelig jordbruksavlinger. Trøndelag er rikt på ulike ressurser, med alt fra kystterreng, til elveterreng og innland. Dette er et område der Sp fortsatt har politisk representasjon og et sted som muligens kunne blitt selvforsynt basert på jordbruk, fiske og skog. De er fylker med storby, omland og kulturlandskap

som kan knyttes tettere til hverandre.

Et startpunkt

For å komme inn i landbrukets virkelighet ønsker jeg å være en deltakende observatør. Gjennom å være på gården, arbeide på gården og oppleve på kroppen hva deres virkelighet er, vil jeg forsøke å lære noe som beriker min evne til å bidra med en stemme i debatten om landbruksbildet.

Med dette som kulisser ønsker jeg å sette meg inn i en virkelighet, og se om det er noen lengsler, behov og problemer som jeg kan bidra med å konkretisere i kraft av mine erfaringer som arkitekt. I hvilke situasjoner kan jeg bidra til liv i debatten? Å tegne en ny gård der den gamle brant ned? Eller er det ved å gi nytt liv til en fraflyttet

gård? Å rydde plass for en ny gård slik som Isak Sellanrå i Hamsuns Markens Grøde? Eller å skape et samlingspunkt for sammenslåing av to gårder? Det finnes mange veier å gå. Gjennom mitt forarbeid med deltakende observasjon ønsker jeg å finne en situasjon, et startpunkt der arkitektens erfaringer er aktuelle. Og gjennom det konkrete eksempelet forsøke å få en diskusjon rundt relevansen til andre spørsmål jeg har stilt.

Jeg står nå ikke bare på kanten av en profesjon, men også på kanten av en masteroppgave. Jeg ønsker å bruke posisjonen som student til å gjøre en undersøkelse som står friere faglig fra de forventningene som kan finnes i profesjonen med tanke på politisk landskap og økonomiske rammer.

Min ambisjon er å komme med et innspill til debatten om landbruket og landsbygda gjennom faget mitt, ved å lage arkitektur. Jeg vil bidra med et konkret arkitektonisk innspill.

Relevans

Relevans

- et tema i samfunnet

Hvordan kan man som arkitektstudent bidra i debatten om dagens problemstillinger i landbruket?

20

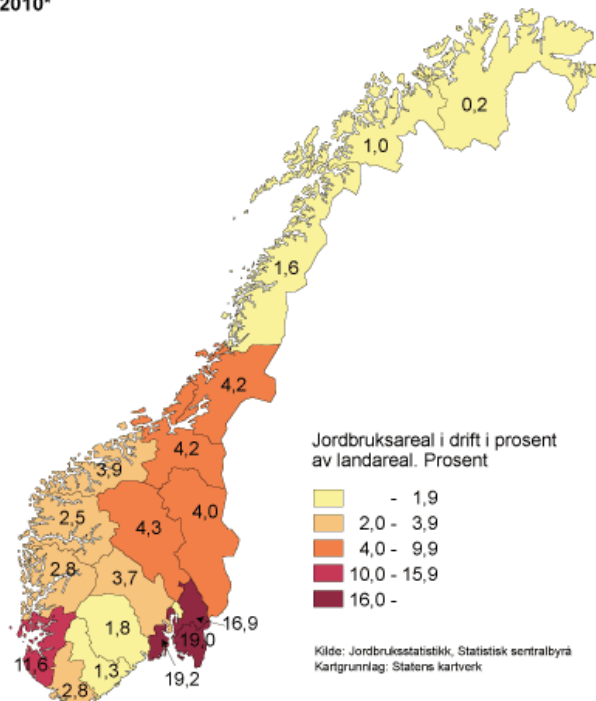
Debatten rundt fornyingen av landbruket favner vidt og rører ved dyptpløyende spørsmål som vern av kulturarv i form av levevis og vår kollektive fysiske historie som hviler i kulturlandskapet. Det inneholder viktige sosial-økonomiske spørsmål, både på internasjonalt og nasjonalt plan, med tanke på at det omhandler produksjonen av matvarer, både hvor dette foregår geografisk, og hvilke rammevilkår denne fundamentale

næringen skal eksister i. Det handler om befolkningsmønster, byen og landet i gjensidig sameksistens, den gjensidig avhengigheten som ofte kan forsvinne i urbanitetsdebatten. Landbruket er også viktig i den framtidige identitetsdebatten, både eksistensielt for enkeltmenneskets tilknytning til jorden og den diskusjonen rund hver enkelt nasjons livsgrunnlag og selvstendighet i form av selvforsyning av livsnødvendig råvarer.

Jeg ønsker ikke å eksplisitt diskutere disse store spørsmålene som reiser seg i bakgrunnen for dette oppgavevalget, men jeg har en ambisjon om at det arkitektoniske formsvaret skal kunne bidra med et kvalitativt argument i dette uoversiktlige landskapet. Nettopp her tror jeg at jeg som fagperson kan ha noe å bidra med annet enn mine personlige betraktninger som uunngåelig vil bli stilt opp imot realitetenes ofte kvantitative krav om objektive argumenter.

I tillegg vil det å gi seg i kast med et slikt samfunnsoppdrag være en viktig del av min dannelselse som fremtidig praktiserende arkitekt. De krav dette yrket bærer med seg til kunnskap, praktisk erfaring og evne til å gjøre selvstendige faglige beslutninger av høy kvalitet og integritet er viktig for mitt valg av oppgaven.

Jordbruksareal i drift i prosent av landareal i alt, etter fylke.
2010*

“

Ett av tre gårdsbruk lagt ned siden 1999

Antall gårdbruk ble redusert med nesten sju bruk hver eneste dag mellom 1999 og 2008. Fulldyrket jordbruksareal minket med 380 000 dekar i perioden. Samtidig går utviklingen mot større jordbruksbedrifter og mer jordreie.

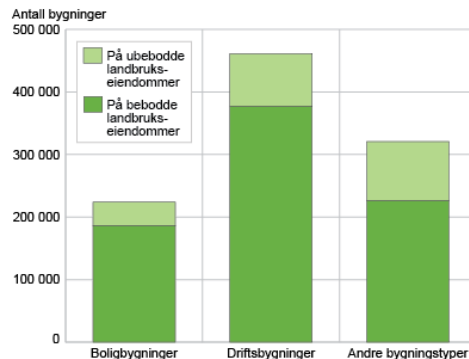
- Statistisk sentralbyrå

“

Hver fjerde av totalt 3 939 000 bygninger i Norge ligger på en landbrukseiendom. Boligbygninger utgjør 25 prosent av bygningsmassen på landbrukseiendommer, mens bortimot halvparten er driftsbygninger.

- Statistisk sentralbyrå

Bygninger på landbrukseiendommer. 2010

“

Nye organisasjonsformer øker

Gårdsbruk drevet av personlig bruker (enkelpersonforetak) er den dominerende måten å organisere jordbruksvirksomhet på i Norge. Etter 1999 har imidlertid antall ansvarlige selskap økt fra 500 til 2 800. Utviklingen må ses i sammenheng med en økning i antall samdrifter innenfor melkeproduksjonen og endringer i regelverket for produksjonstilskudd i 2002, der det ble åpnet for omfattende samarbeid innenfor alle typer produksjoner.

25

- Statistisk sentralbyrå

“

Framtiden må tenkes på nytt. Visjonen om et samfunn basert på en progressivistisk ide om ubegrenset vekst er en hildring. 90% av framtidensbygg er som vi alle vet allerede bygget. Framtiden ligger dermed bak oss.

- *Arkitektur N, 01/11*

Kontaktnettverk

Kontaktnettverk

- andre sitter med erfaring og kunnskap rundt tema

I min søken på å finne en gård til å bruke som eksempel, tok jeg kontakt med mennesker som sitter med kunnskap og erfaringer som jeg mangler. Kontakt med en person sendte meg raskt i kontakt med flere personer som nå står som et nettverk av folk jeg kan få råd og hjelp av videre i arbeidet med masteren.

30 Menneskene jeg har kontaktet har vist engasjement for mitt arbeid rundt temaet. Jeg kommer til å holde kontakt med dem videre i arbeidet med masteren. De fleste er enige om at et konkret eksempel kan være et spennende innspill og at Trøndelag er et dagsaktuelt sted å finne et slik eksempel. Noen kontakter kommer til å hjelpe meg med kunnskap og innspill

i arbeidet. Andre setter meg i kontakt med mennesker jeg burde snakke med.

Gjennom kontaktene har jeg fått innsikt i de dagsaktuelle aspektene ved temaet. Det jobbes aktivt med temaet både på nasjonalt, regionalt, kommunalt og privat nivå.

Kontaktpersoner

Anne Sissel Ness - Fagansvarlig for landbruk Trondheim Kommune

Torfinn Aas - Gårdsbruker, renoverer og bygd nytt, Steinkjer

Kolbein Dahle - Fylkeskonservator Nord-Trøndelag, arbeider med gårder som fornyes

Lars Peder Brekk - Landbruksminister

Gunnar Vårum - Jordbrukssjef Steinkjer Kommune

Torgeir Dahling - Tine maskinfirma, gir planleggingsinfo for landbruksbygg

Håkon Arntsen - Journalist trønder-avisa, skrevet artikler om temaet

Per Olav Skjølberg - Fagkoordinator byggteknisk i norsk landbruksrådgivning

Erik Stenvik - Senior rådgiver hos fylkesmannen i Nord-Trøndelag

Arnstein Gilberg - Gårdseier i Budalen, arkitekt og lærer ved NTNU

August Schmidt- Arkitekt som har arbeidet med ny bruk til landbruksbygninger

Bjørn Otto Bråten - Arkitekt, lærer ved NTNU og gårdseier

Dagens landbruk

Utfordringer i dagens landbruk

- innspill og innsikt fra kontaktnettverket

Gjennom mine kontakter, media og litteratur har det dukket opp en del relevante problemstillinger innen dagens landbruk. Noen er mer relevante enn andre i forhold til kompetansen man har som arkitekt.

34

- Et av de største problemene i forhold til jordbruk og bygningsmasse er at mange av de største driftsbygningene står tomme i dag. Dimensjoner under tak og mellom søyler er for knappe for større moderne utstyr å manøvrere i. Ofte er det billigere å sette opp en ny bygning enn å rive den gamle. De gamle bygningene står tomme uten funksjon. En utfordring er å finne ny bruk til disse. Mange ingeniører, agronomer og folk som jobber med bygningsvern

har undersøkt konstruksjoner og deres potensiale for å endres til å kunne huse moderne jordbruksmaskiner. (ref. samtaler med Kolbein Dahle)

- Når det settes opp nye bygningene settes de opp langt fra det eksisterende tunet, pga sjenerende lukt. De er ofte i materialer og dimensjoner uten tilknytningen til det gamle tunet. (ref. Trønder-avisa nr 127 06.06.2011)

Hvor og hvordan den nye bygningen utformes legges som oftest i hendene

på bedriftene som skal produsere bygningen for bonden.

- Når bygninger rives eller tilføres til et allerede eksisterende tun, forsvinner og oppstår det nye gårdsrom mellom bygningene. De nye rommene som oppstår mellom bygninger er basert på helt andre dimensjoner enn den menneskelige skala.
- Et annet problem er hele gårder som står tomme og fraflyttet. Folk har fraflyttet til fordel for byen eller flyttet til områder det er mer gunstig å drive gårdsdrift i større skala, eller av andre årsaker individuelt for hver familie. Bygningene står igjen som vitner om

forfall og manglende interesse. (*ref. Trønderavisa nr 128 07.06.2011*)

- Mange bønder har ikke mulighet til å drive jordbruk i større skala. De er avhengige av å kunne skaffe seg tilleggsnæringer på gården som kan supplere inntekten deres.
- Gårder “slaktes”. dvs at jorda selges til bønder i området, mens bygningene selges til helt andre. Dette gir gunstigere skatteforhold ved salg og kjøp. Men det medfører at bygningene ligger i en øy av kulturlandskap uten at eierene har grunnlag til å drive storskala jordbruk. (*ref. Anne Sissel Ness*)
- Kulturlandskapet gror igjen fordi

sauedrift med sommerbeite i utmarka ikke er gunstig i større skala.

- Problemstillinger i landbruket er svært forskjellig i kommuner med større byer enn kommuner med mer spredt bebyggelse. I Trondheim kommune er f.eks fraflytting av gårder ikke et stort tema i følge Anne Sissel Ness. Her beholder folk eiendommene sine enten til feriested, bolig eller salg senere.

- Et viktig spørsmål for Trondheim er derimot hvordan man kan få folk til å ønske å bo og ta vare på de gamle bygningene på gården, isteden for å rive og bygge nytt.

- Selv på nasjonalt nivå uttrykker mine kontakter en stor interesse for en arkitekts synspunkt til landbrukets utfordringer. Håkon Arntsen fra Trønder-Avisa har vært en nøkkelperson i å skaffe meg kontakter både i

kommunen og fylket.

- I Trøndelag arbeides det stort med å finne bruk til ledige landbruksbygninger. Bla Steinkjer og Stjørdal kommune har hatt flere eksempler der bønder har satt i stand driftsbygninger enten til opprinnelig bruk eller nytt bruk. Kolbein Dahle, tidligere fylkesantikvar i Nord-Trøndelag har hjulpet meg å finne konkrete eksempler og referanser.

- Det finnes mange ulike institusjoner som gir støtte og råd til bønder som ønsker å gjøre noe med sin drift eller driftsbygninger. Innovasjon Norge gir midler og økonomisk støtte, Maskinfirmaer, landbruksbygg.no og lr.no gir råd og veiledning både på økonomisk og tekniske spørsmål.

- Støtte og innspill finnes for de som har personlig engasjement og drivkraft.

Hovedutfordringer

- Driftsbygninger står tomme fordi skalaen er for liten for moderne fjøsdrift
- Hele tun står tomme fordi folk flytter til byen og til områder bedre egnet for storskala drift
- Nye bygninger settes opp langt fra tunet i andre dimensjoner og materialer
- Gårdsrom av menneskelig skala forsvinner til fordel for gårdsrom på maskinens premisser
- “Slakting” av gårder gir tundannelser i øyer av kulturlandskap der jorda drives av andre enn de som eier bygningene.
- Gårder i mindre skala trenger tilleggsnæringer for å skaffe tilstrekkelig inntekt
- Folk vil ikke bo i gamle hus, og river alt for å sette opp nytt
- Kulturlandskapet og utmarksbeitene gror igjen fordi sauene står inne

En konkret gård

En konkret gård

- et eksempel som kan belyse temaet

For å kunne komme med et arkitektonisk innspill til den debatten jeg har beveget meg inn i behøver jeg en case å jobbe med, nærmere bestemt en gård eller et område å gjøre undersøkelser med. Mye av forarbeidet har bestått av å bygge opp et nettverk som kunne hjelpe meg å finne dette undersøkelsesobjektet.

40

Jeg har blant annet hatt samtaler med tidligere fylkesantikvar i Nord-Trøndelag, Kolbein Dahle, som har gjort betydelig forskning i ny bruk av ledige landbruksbygg, noe som har gitt meg både kontakter og flere mulige gårdsbruk å undersøke.

I tillegg til de ressursene som jeg har funnet i kontaktnettverket i Nord-Trøndelag ble jeg også presentert for

en mulig case i Budal. Den mulige gården er et av flere ledige bruk jeg ble introdusert for da jeg besøkte og arbeidet på gården til Arnstein Gilberg, arkitekt og lærer ved NTNU.

For å kunne velge en hensiktsmessig gård måtte jeg ha noen regler. Følgende er kriteriene jeg har brukt for valg av case/gård:

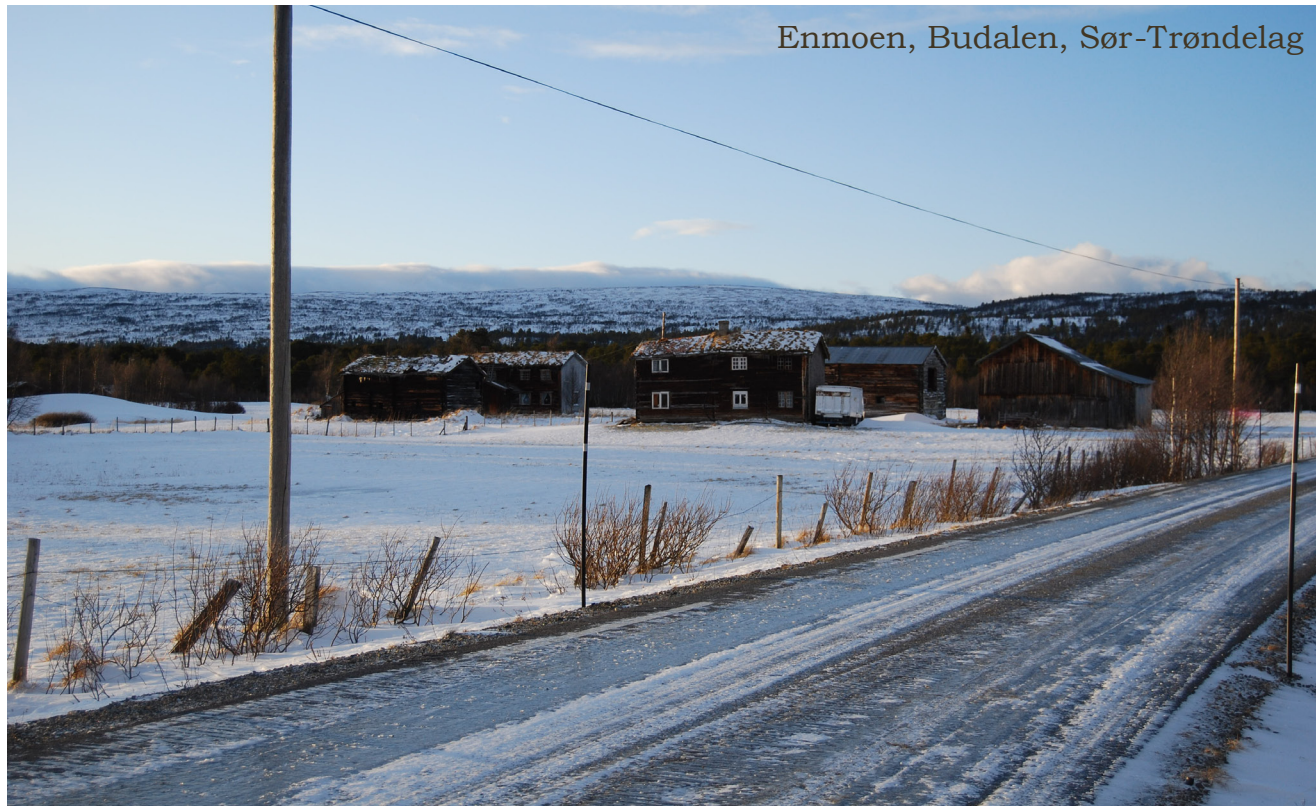
- Gården/området skal ligge nært Trondheim slik at man kan besøke den underveis i prosessen.
- Gårdens beliggenhet kan også ses på som en kjernelokalitet i den nasjonale diskusjonen av problematikken
- Liten personlig tilknytning til gården for å unngå interessekonflikter
- Gården skal velges ut ifra at den er interessant i den generelle diskusjonen om ny bruk og videreføring
- Gården tillater undersøkelser og faglig utprøving uten sterke kommersielle og /eller politiske begrensninger
- Akademisk frihet
- Undersøkelsen har til hensikt å gi et interessant arkitektonisk formsvar og den mulig diskusjonen dette formsvaret måtte kunne reise

Det første utkastet til forarbeidet ble gjort før jeg besøkte Budal. Til da hadde mitt fokus vært gårder der en av bygningene, som oftest driftsbygningen, ikke lenger er i bruk. Men etter mitt besøk i Budalen, fikk jeg øynene opp for gårder der tunet og alle bygningene har blitt fraflyttet. Jeg forsto potensialet i friheten man har i et fraflyttet bruk, i forhold til de mange politiske, personlige og økonomiske interessene som dukker opp når man velger et bebodd bruk. Da måtte jeg revurdere mitt første valg som var Fornes gård i Stjørdal, Nord-Trøndelag, foreslått av Kolbein Dahle. Fornes er en gård der den gamle låven sto tom, vis a vie et splitter nytt hønsehus. Bygningen var allerede blitt undersøkt og analysert av Kolbein Dahle med tanke på vern og endring av konstruksjon. Min vurdering ut i

fra kriteriene er at det vil være mer interessant for undersøkelsen å velge et fraflyttet bruk. I en slik case vil jeg stå friere til å jobbe med den gamle bygningsmassen og situasjonen på en uforpliktende måte, noe jeg tror jeg som student har godt av.

Valget av case faller derfor på Enmoen et fraflyttet bruk i Budalen i Sør-Trøndelag. Også kalt Sletta av budalingene selv. Situasjonen har en rekke interessante utfordringer med tanke på historisk bygningsmasse, tun-dannelse og beliggenhet, samtidig som det rommer en frihet til fortolkning og åpne forslag. En videre utredning og analyse av gården vil foreligge i selve masterbesvarelsen.

Enmoen, Budalen, Sør-Trøndelag

Metode

Metode

- hvordan arbeider jeg videre med temaet i masterstudiet?

Mitt valg av case er et fraflyttet bruk. Jeg har med andre ord valgt meg et utgangspunkt å jobbe ut ifra, men samtidig også en utfordring med tanke på program. Jeg vil derfor begynne metodebeskrivelsen med å definere hva jeg har planlagt å jobbe med på den konkrete gården:

46

- En **analyse** av situasjonen,
- Et **program** basert på analysen
- Et **arkitektonisk formsvar** baser på programmet
- Åpenhet for en vekselvirkning mellom disse tre arbeidsområdene

Analyse

Metode for min analyse av situasjonen vil basere seg på oppmåling og registrering av eksisterende bebyggelse i landskapet. Den spesifikke gårdens plassering i, og med landskapet vil være essensielt, men også en mer helhetlig forståelse og innsamling av data om den større samfunnsmessige diskusjonen, samt stedets historie og fremtidsutsikter.

- Landskapets former
- Himmeltreninger
- Eksisterende bebyggelse
- Romdannelser
- Bevegelsesmønstre
- Dynamikken mellom det menneskeskape og det naturlige

Program

Å definere program vil bli en del av mine undersøkelser. Her er det viktig å på forhånd definere at jeg velger å la programmet utkrystaliseres fra stedsanalysen. En vil selvfølgelig ikke programmere et fraflyttet gårdsbruk om til hva som helst.

Jeg ønsker ikke å spekulere for mye på forhånd i hva slags program man kan tenke seg oppe i Budalen, men ut ifra samtalene jeg har hatt med både Kolbein Dahle og Arnstein Gilberg vil det være naturlig å tenke seg følgende programmatisk tematikk:

- Tilbakeføring til enhet i det tradisjonelle jordbruket

- Flisbrenneri, bioenergi, og annen alternativ produksjon
- Verksteder og håndtverk
- Fritidsboliger og turisme
- Større boliggruppering, familieboliger
- Alternativt selvbergingsbruk

Arkitektonisk formsvar

Basert på de intensjoner og ambisjoner jeg har forsøkt å redegjøre for i essayet om mitt personlige verdiståsted, skal det arkitektoniske formsvaret inneholde:

- Gårdens eksisterende verdier skal bringes sammen med det nye som legges til.
- Sammenstillingen skal bygge på stedsanalysen
- Spesiell vekt på studier av hvordan bruken av bygningene og landskapet gir gården form og uttrykk, hvordan tid og

landskap påvirker gårdsrom

- Besvarelsen skal gi gode og egnede arbeids- og leverom for mennesker, dyr og utstyr
- Besvarelsen skal kunne være utgangspunkt for en generell diskusjon om arkitektens muligheter til å bidra i diskusjonen rundt kulturarv og videreutvikling av landbruksbygg og landskap

Den arkitektoniske formgivingen vil foregå med arkitektens klassiske verktøy, nemlig modellbygging, skissering og tegning i plan, snitt og fasade i målestokk.

I tillegg til betraktingene om stedsanalysen, programmering og arkitektonisk formsvar ønsker jeg også å supplere med noen punkter om hvordan jeg ser for meg å generere den nødvendige kunnskapen til besvarelsen:

- Praktisk erfaring med gårdssliv gjennom rollen som deltakende observatør på en gård. Denne erfaringen skal gi meg muligheten til å kunne se studiene i retrospekt underveis i prosessen, men også kunne gi andre et innblikk i mine subjektive observasjoner.
- De mulige/tenkte brukerne av gården og kontaktnettverket skal brukes til å kartlegge og diskutere viktige tiltak på gården.

Problemstilling

Problemstilling og tidsplan

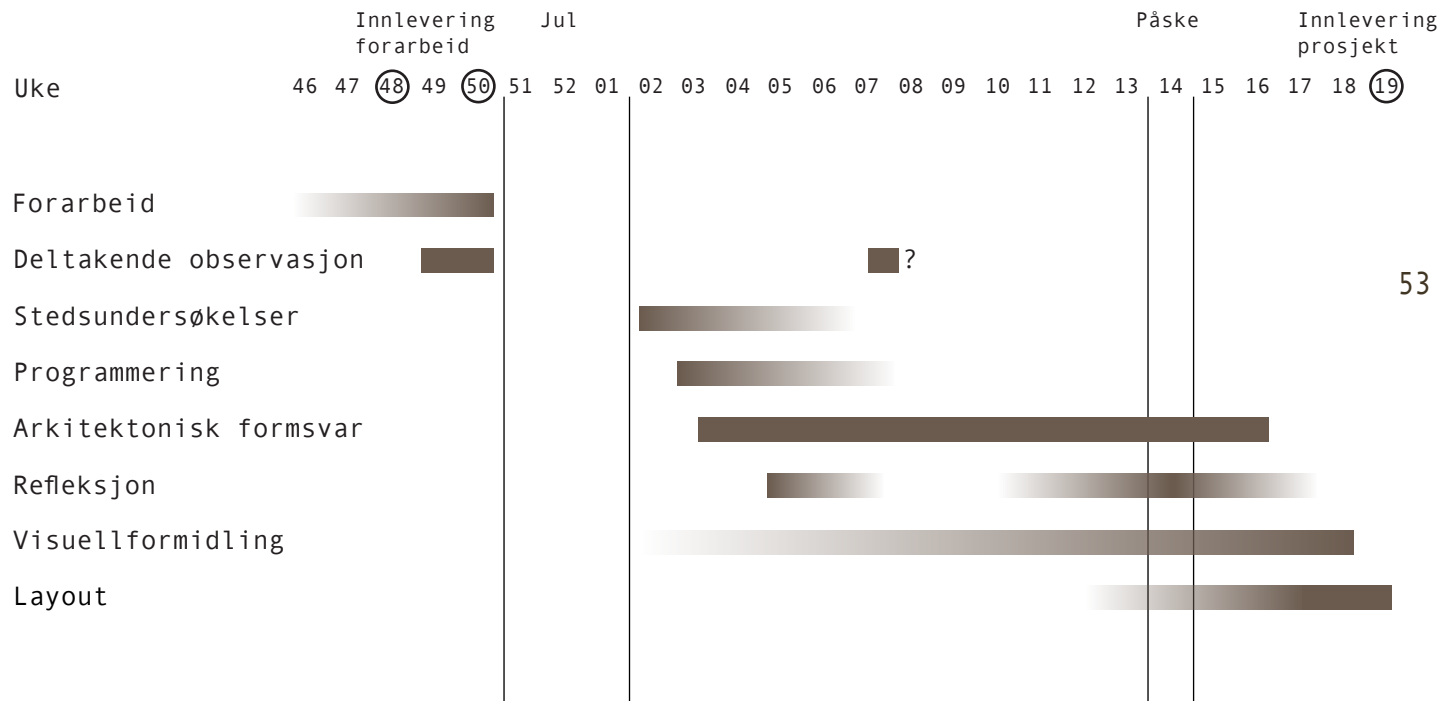
- planlegging og begrensning av arbeidet

En viktig del av formuleringen av oppgaven er hvilket forhold man skal ha mellom de ulike arbeidsoppgavene. Siden jeg konkluderer med at jeg ønsker å jobbe med et arkitektonisk formsvar så er det naturlig og nødvendig at analysedelen og programmeringen underordner seg formgivingen.

- 52 "Hvordan behandle en fraflyttet gård med arkitektoniske virkemidler, slik at den kan bidra inn en større debatt, om videreføring og revitalisering av den norske landsbygda og jordbruket?"
- "Hvilke potensialer ligger i å kombinere eksisterende og ny bygningsmasse på en fraflyttet gård?"

"Hvilket program kan man tenke seg å innføre på en nedlagt gård i Budalen?"

Designprosessen der spørsmålene foran kan være viktige, er tenkt gitt mest plass, og de to andre delene er tenkt å informere denne. Dette har jeg forsøkt å vise i tidsplanen min.

Krisehjelp

- når alt stopper opp

Hva gjør jeg av grep når oppgaven står fast?

Ser cowboyfilm.

Oppsøker gården, diskuterer med brukerne, kontaktnett.

Tegne plan og snitt om og om igjen. (forenkle og raffinere)

Forbilder (ser etter relevante forbilder)

Håper det går bra eller går over.

55

“

If you find yourself in a hole, the first thing to do is stop digging.

- gammelt cowboy sitat

Kilder

- kunnskapsgenerering

Nettsteder

www.lr.no

www.fylkesmannen.no/nt

www.landbruksbygg.no

56 www.ssb.no/jordbruk/

http://en.wikipedia.org/wiki/Feng_shui

<http://www.chuefoundation.org/>

Bøker

Markens grøde (1917) - Knut Hamsun

Berlinerpoplene (2004) - Anne B. Ragde

Bygg i by og bygd (2011) - Kolbein Dahle

Tun, bygninger og økologi (2001)
- Rolf Jacobsen

Byggesystem i eldre norske hus (2009)
- Jon Bojer Godal, Steinar Moldal mm

Landbruket ved en korsvei (2002)
- Tor Rødseth mm

Tidsskrifter og publikasjoner

Trønder-avisa, 6 juni 2011, nr 127

Trønder-avisa, 7 juni 2011, nr 128

Trønder-avisa, 8 juni 2011, nr 129

Arkitektur N, 01/11

57

Prosjekt ledige landbruksbygg, Fornes (Dahle multisysse) - se eget vedlegg

<http://landbruksbygg.lr.no/5175>

http://www.austevoll.kommune.no/images/files/ledige_landbruksbygg_skjerm_KF7LT_2_.pdf

http://issuu.com/reklamehusetstjoerdal/docs/ledigelandbruksbygg_digital

